

СМЕРТЬ ЯК ВІДКРИТТЯ НОВИХ ГОРИЗОНТІВ БАЧЕННЯ ДЛЯ ЛЮДИНИ

© Мазурик Марія, 2013

Досліджується одна із вічних тем філософії, яка протягом століть залишається відкритою і саме цим притягує мислителів, змушуючи їх знову і знову шукати відповідь на питання: Чи є смерть метаемпіричною трагедією чи природною необхідністю? Спираючись на філософські пошуки відомого дослідника Ф. Ар'єса, демонструється взаємозв'язок людського ставлення до смерті з індивідуальним духовним становленням особистості та усього людства загалом. Аналізуються ключові відмінності у розумінні феномену смерті людиною західного та східного типу.

Ключові слова: смерть, сенс життя, життя, безсмертя.

Mariya Mazuryk. The Death as a Opening of the New Horizon`s looking for the Human Being.

The article is devoted to variety of undestanding of eternal`s philosophy question, i.e. the death. This eternal`s subject many centuries is opening and this attractions many philosophy`s. They try to find the answer of the question: death is a metaempirions tragedy or nature`s necessary? Appealed to the philosophy`s achievement of the well-known scientist Ariès concerning connection human`s treatment to death and individual spiritual grow and all mankind. The principal difference of the understanding of death in the west and east human has been analysed.

Key words: death, sense of life, life, immortally.

Актуальність теми. Життя і смерть – вічні теми духовної культури людини та людства, тому ця проблематика завжди актуальна, оскільки життя і смерть ніколи не зникають з буттєвих обривів людини. Про життя та смерть говорили пророки і засновники релігій, філософи і моралісти, діячі мистецтва і літератури, педагоги та медики. Навряд чи знайдеться хоча б одна доросла людина, яка б не замислювалася над сенсом свого існування, над смертю, яка очікує кожного з нас, над можливостями досягнення безсмертя. В усіх філософських системах присутня ця проблема, і як говорив ще Сократ: що “...філософія – це підготовка людини до смерті”. Тому без сумніву проблему смерті можна зарахувати до фундаментальних філософських проблем, які торкаються граничних основ буття.

Мета роботи – узагальнити і одночасно розглянути проблему життя і смерті з точки зору філософії, релігії та етики.

Виклад основного матеріалу. Смерть завжди близька й далека одночасно. Це далека близькість і близька далина. Можливо, саме незвичайною близькістю смерті пояснюється спокуса, яка прихована у склянці з отрутою для кандидата в самогубці, – хіба товщина цього прозорого скла – не єдина перешкода, яка відділяє людину від таємниці смерті? Хіба не один крок розділяє нас від безкрайньої безодні?

Смерть і справді очікує нас на кожному кроці і виглядає з-за кожного повороту. Вона постійно стоїть за дверима, безшумна, незрима, але від цього така близька! І не варто прислухатися, адже ми ніколи не зможемо почути її кроків і відчутти її подиху. Смерть приходить тихо і непомітно. Дихання майже не чути, зупинка серця не порушує одвічну тишу, одвічний спокій смерті. Тому “ніколи не запитуй, по кому б’є Дзвін: він б’є по Тобі” [13, с. 3].

Смерть, без сумніву, можна зарахувати до так званих “вічних” питань, про які звичайна людина так часто забуває у вирі повсякдення. Прокляттям своєї епохи Євтушенко вважав поспіх, те саме можна сказати і про сучасне суспільство. Сьогодні ми і справді живемо ніби на периферії свого існування, ми живемо чимось мінливим, поверхневим, дрібним або, як говорив Мень: “Ми живемо життям, яке негідне нас” [8, с. 3]. Проте ні шум, ні життєва суєта, ні марна гонитва за усіма “благами” цивілізації не зможуть приховати від людини усю правду життя, оскільки “вічні” питання людського існування хоча і відходять сьогодні далеко на задній план, але повністю не зникають.

І ось, коли нам стає аж надто важко, коли ми відчуваємо, що задихаємося, саме в цей момент ми починаємо замислюватись над тим, що упродовж тисячі років не давало спокою людям різних культур і цивілізацій. Адже в людському суспільстві, у будь-якому його культурному виявленні та в будь-яку історичну епоху завжди існували філософські, релігійні та інші структури, які так чи інакше були пов’язані із феноменом смерті. Їх можна розглядати як “відповідь” на питання побудови людського життя, яка враховує смертність людини і знання кожного про свою смерть.

Відношення до смерті виявляє духовне становлення людської особистості та усього людства загалом. Зокрема, відомий дослідник та історик Ар’єс виділяє п’ять етапів у зміні уявлень про смерть в європейській культурі [2]. Перший етап він позначає формулою “прирученої смерті”. Це ставлення до смерті сформувалося у ранньому середньовіччі, коли смерть не сприймалась як трагедія і індивідуальний акт. У той час на Заході ще не було поширене уявлення про те, що помираючого очікує божий суд і посмертне покарання за гріхи. Людина просто “засинала” в очікуванні “другого пришествя Христа”.

Другий етап починається з XII ст. і називається “смерть своя”. З цього моменту вирішальну роль починає відігравати відкриття індивідуальної відповідальності людини за свої гріхи. Якщо в попередні роки не було прийнято вказувати ім’я померлого на могильній плиті, то тепер з’являються епітафії, як це було в античності. Виникає уявлення про суд над померлим після його смерті, тому поширення набуває звичай замовляти месу за упокій душі, щоб полегшити посмертну участь людини на її останньому суді.

Третій етап можна назвати, вслід за Ар’єсом, “смерть далека і близька”, яка характеризується втратою механізмів захисту людини від природи. Тому до смерті знову повертається її дика та неприборкана сутність.

Четвертий етап визначається Ар’єсом, як “смерть твоя”, яка відображає послаблення віри у посмертну кару. Тепер смерть сприймається як передвісник зустрічі з тими, хто пішов раніше, і загибель близької людини сприймається як важча втрата, ніж власна смерть. Романтизм епохи допомагає перетворити страх смерті на почуття прекрасного.

У XX ст. формується п’ята форма ставлення до смерті – “смерть перевернута”. Її починають боятися, про неї не прийнято говорити, процедура похорону спрощується і передається спеціальним конторам, які поставили цю справу на конвеєр. Покійника наряджають, за допомогою косметики роблять молодим, красивим і щасливим, перш ніж він потрапить у Рай.

Першопочатково, як вважав Ар’єс, смерть людини становила переважно суспільну турботу і не породжувала особистих проблем. Ставлення людини до смерті було далеко не таким трагічним, як у західноєвропейській Новий час. Смерть знаходиться ніби на виду – звичні сьогодні “фігури замовчування”, приховування хвороби та смерті в соціальних місцях, передача турботи про померлого професіоналам, девальвація істинного образу смерті псевдообразами масової культури тощо – весь цей “комплекс витіснення” справжньої смерті склався лише у XX ст. Про смерть не прийнято говорити, адже вона виступає джерелом найбільшого страху людини, своєрідним табу і, як говорив один професор теології: “Сьогодні питання сексу обговорюються відкрито, а говорити про смерть – це ознака поганого тону” [12, с.3].

Але чи має сучасна людина у цьому питанні якусь перевагу порівняно зі своїми попередниками? Чи краще вона розуміє, що таке смерть, і чи здатна вона “раціональніше” використовувати знання про свою смертність? Скоріше так, чим ні, як вважає Нікітаєв [11, с. 204]. Це відбувається саме через згаданий вище “комплекс витіснення”, який, “позбавивши людину відповідної пропедевтики, лише посилює її страх перед власною смертю” [11, с. 205]. Нашому часу

властива багатоманітність суперечливих “відповідей”, тому перетворення вихідної проблемної ситуації на “проблему вибору” між різними варіантами, зовсім не полегшує життя сучасній людині, тому що так і залишається незрозумілим, що ж таке смерть? Як зрозуміти помирання зсередини, тобто не що таке смерть взагалі, а що таке смерть як останній момент мого власного життя.

Тому не дивно, що хоча так багато слів було сказано про смерть, вона і досі залишається однією з найактуальніших проблем сьогодення. У зв'язку з цим варто розглянути кілька варіантів відповіді на питання: “Що таке смерть?”, і відповідно проаналізувати кілька видів ставлення до неї. Першим, не тільки по порядку, але й за очевидністю, в якому це питання постає перед людиною в її житті, є питання адаптації до смерті як факту власного життя. Прийняття цього факту говорить про повноліття індивіда, без якого неможливо говорити про психологічну зрілість людини. Тобто у цьому випадку питання адаптації до смерті виконує завдання індивідуального розвитку та зрілості кожної людини.

Але основне питання, яке турбує людину у зв'язку з проблемою смерті, було сформульоване ще екзистенціалістами і звучить так: яке місце займає смерть у нашому житті? Саме у такій постановці питання ми зможемо зрозуміти судження, яке так чи інакше пов'язане з темою “memento mori”.

Також дуже часто в обігу екзистенціалізму фігурує поняття так званої “маленької смерті”, яка трактується ними як несправжність особистісного існування людини, її помирання серед безликої масового буття. Але можливість страху такої “маленької смерті” створює смерть “велика” або сам факт конечності людського існування. “Якщо смерть є життєформуючою силою, то такою вона постає як дещо абсолютно інше, як межа, яка втискує життя в її конечність, і лише в подібний спосіб викликає граничну гостроту існування... Вектор життя спрямований не до смерті, але відображається останньою назад на саме життя” [4, с. 2].

За такого підходу у центр уваги ставиться не одичне поняття смерті, а своєрідна діада “життя-смерть”, причому акцент в ній ставиться саме на понятті “життя”, а смерть у цій парі ставить перед людиною проблему пошуку сенсу. Отже, прийняття людиною своєї смерті робить людину відповідальною за своє життя. Психологічно смерть і життя переходять одне в одного. Смерть поглиблює таємницю буття, кидаючи новий промінець світла на сенс буття. Нам достатньо і хвилини роздумів, щоб зрозуміти, що народившись, ми вже знаходимося в процесі помирання і що в самому початку вже закладений кінець. “Смерть – це природне явище, вона повинна бути. Якщо старе листя не пожовтіє і не опадє, на його зміну не зможе прийти нове, молоде та свіже” [12, с. 6].

Проте ця метафора звучить красиво тільки на папері. У реальності вона зовсім не заспокоює людину і тим більше не позбавляє її від страху смерті. Взагалі західна людина традиційно розглядає життя і смерть як антагоністичні поняття, які взаємовиключають одне одного. Тому часто ми схильні розглядати смерть як зло, наділяючи її гранично негативними якостями та характеристиками. Смерть розглядається як заперечення життя. Результатом цього стає сучасна, майже божевільна гонитва за молодістю, яку ми з очевидністю спостерігаємо в нашому світі. Людина починає соромитись свого віку, їй не хочеться старіти, тому вона усіма засобами намагається подовжити свою молодість, сподіваючись тим самим збільшити тривалість свого життя.

На Сході, навпаки, поширений динамізм у трактуванні смерті. Адже все у світі – це динаміка, розвиток, зміна, перехід, тому смерть – це лише етап у цьому переході, необхідна складова ланцюга життя. Вони не розглядаються окремо, і для того, щоб пізнати життя, необхідно пізнати смерть. Не потрібно боятися її і не потрібно прагнути її здолати. Необхідно просто пізнати її, і це “пізнання” саме привідкриває істинний сенс смерті. Ошо розглядає “життя і смерть як частини одного вищого космічного Життя. При кожному подиху ми живемо, при кожному видиху – ми помираємо, але вдих і видих гармонічно взаємодіють” [12, с. 8]. З самого нашого народження ми вже прямуємо до смерті, як говорив ще Еклезіаст. З самого початку життя ми наближаємося до смерті.

Той, хто стверджує, що смерть пов'язана з майбутнім, просто ховається від реальності і живе ілюзіями. Ми відкладаємо смерть на майбутнє, оскільки не можемо її прийняти. Ми усі знаємо, що колись помремо, проте до кінця в це не віримо. Ми по-справжньому зіштовхуємося зі смертю, лише коли помирає близька нам людина, людина, яку ми любили. Коли нас оточує любов і смерть, відбувається своєрідна трансформація, ми ніби перероджуємося, ніби народжуємося знову. І вже ніколи ми не будемо такими, якими були раніше.

Тому не потрібно забувати про те, що смерть може прийти до нас у будь-який момент, адже нам і справді “невідомо, де вона очікує на нас; тому будемо очікувати її усюди” [10, с. 132]. І варто поглянути в обличчя смерті, щоб навчитися бути по-справжньому вільним. Адже “розмірковувати про смерть – означає розмірковувати про свободу. Хто навчився помирати, той перестав бути рабом. Готовність померти звільняє нас від будь-якого підпорядкування і приниження” [10, с. 133].

Фактично кожен великий мислитель думав і писав про смерть. І всі вони вважали, що життя і смерть невіддільні одне від одного, це ніби дві сторони однієї медалі. Тому розглядати одне без іншого просто безглуздо. Стоїки, наприклад, говорили, що смерть – це найважливіша подія в житті, і навчитися добре жити – означає навчитися добре помирати. Відомі слова Цицерона про те, що “сенса занять філософією – підготовка людини до смерті” і слова Сенеки: “Лише перед обличчям смерті по-справжньому народжується людина”.

Проте не усі філософи так оптимістично були налаштовані на подібну нероздільність життя і смерті. Були і такі, у яких висловлювання про життя у тіні смерті мали переважно негативний та песимістичний характер. Наведемо лише кілька з них: життя – це страждання (буддизм та філософія Шопенгауера); життя – сон (Веди, Платон, Паскаль); життя – безодня зла (давньоєгипетські тексти); усе суєта і втома духу (Еклезіаст); життя – боротьба і подорож на чужині (Марк Аврелій); життя людства ніщо інше, як постійна ілюзія (Паскаль); життя – це вічна ніч, що таке життя, як не божевілля? (К’єркеґор). І таких висловлювань у філософії та в літературі дуже багато. Але гірка частка правди у цих висловлюваннях, безумовно, є, адже як би вдало не складалося людське життя, яким би тривалим воно не було – його завершення є невідворотним.

Однак смерть як така людині взагалі не дана, оскільки вона не може бути представлена в її досвіді. Ми самі можемо усвідомлювати її лише як математичну межу, тобто як безкінечне наближення до певної точки, досягнути якої просто неможливо. Коли говорять, що людина смертна не для себе, а лише для стороннього спостерігача, мають на увазі саме це. Тому, як говорили ще давньогрецькі епікурейці: “Не слід боятися своєї смерті: тому що коли я є – її ще немає, а коли вона є – немає мене” [1, с. 87]. Проте ця формула не дуже втішає сучасну людину, якій потрібна переконливіша “відповідь” і вагоміша аргументація.

Людина, яка відкриває екзистенціальний вимір свого існування, розуміє смерть не лише як кінець життя, але насамперед як можливість переходу в іншу інтенсивність життя. К’єркеґор говорив про “ідеальність” смерті, про ту смерть, яка супроводжує будь-яке падіння чи підйом в інтенсивності переживання життя. “Темна думка про самогубство, як розмірковував данський філософ, – має певну силу, яка здатна зробити життя інтенсивнішим. Думки про смерть ущільнюють, концентрують життя” [7, с. 107].

Перед обличчям смерті людина залишається наодинці із самою собою, саме тут її суб’єктивність та індивідуальність проявляються найбільшою мірою. Лише смерть породжує таку ситуацію, коли конкретний індивід залишається незамінним, коли він ідентифікується з собою, коли він не може передати свою смерть нікому іншому. Як зазначає Ошо: “...існують лише два поняття, які мають надмірно приватний, інтимний характер: це смерть і сновидіння. За мене ніхто не помре і за мене ніхто не побачить сні” [12, с. 7]. Оскільки ніхто не може померти замість мене, тоді у цій ситуації, коли я залишаю світ, я нарешті здобуваю самого себе. У цьому контексті смерть є “даром здобуття себе” [6, с. 307].

Тому життя і смерть не охоплюються категоріями раціонального пізнання і не вкладаються у рамки жорстко детермінованої моделі світу і людини. Розмірковувати про ці поняття можна холоднокровно та відсторонено лише до певної межі, яка зумовлена особистою зацікавленістю кожної людини і її здатністю до інтуїтивного осягнення граничних основ людського буття. У цьому відношенні людина нагадує плавця, якого викинули у відкрите море. Сподіватися можна тільки на самого себе, незважаючи на людську солідарність, віру в Бога, вищий Розум тощо. Унікальність людини, неповторність її особистості проявляється тут вищою мірою.

Отже, “...смерть не суперечить життю, вона не означає кінець життя, вона лише підводить життя до прекрасної вершини. Життя продовжується і після смерті. Воно було до народження, воно триватиме і після смерті. Життя не обмежується коротким відрізком між народженням і смертю; навпаки, народження і смерть – це маленькі епізоди у вічному житті” [12, с. 7]. І як нам хочеться у це вірити.

Страх смерті і справді можна вважати одним із первозданих серед усіх людських страхів. Адже людині завжди хотілося жити вічно, тому, можливо, вона і вигадувала усіх своїх богів. По суті, дивовижна тріада: життя-смерть-безсмертя – це єдине, що по-справжньому тривожить людину. Найбільша увага, звісно, належить смерті і здобуттю безсмертя, а саме життя найчастіше трактується як коротка мить, яка відпущена людині для того, щоб вона могла гідно підготуватися до смерті та безсмертя.

Яскравим прикладом цього можна вважати християнське розуміння життя, смерті і безсмертя, яке виходить із старозавітного положення про те, що “день смерті кращий від дня народження” (Еклезіаст) і новозавітної проповіді Христа: “... я маю ключі від пекла і смерті”. Боголюдська сутність християнства проявляється у тому, що безсмертя особистості як цілісної істоти мислиться лише через воскресіння. Шлях до нього відкритий спокутою Христа через хрест та воскресіння. Це сфера таємниці і чуда, оскільки людина виводиться із сфери дії природно-космічних сил стихій і стає обличчям до Бога, який теж розуміється як особистість.

Метою життя людини стає обоження, наближення до Бога та вічного життя. Без усвідомлення цього земне життя людини перетворюється на сон, порожню та бездумну мрію, будинок, побудований на піску. Тому життя необхідно сприймати не як трагедію, а як перехід у кращий, новий та незвіданий світ. Адже, як говорив один із священнослужителів: “...помираюча людина як світило, яке зникає за горизонтом, зоря якого вже блищить над іншими світами” [5, с. 35]. Смерть руйнує не тіло, а тлінність, і тому вона не кінець, а початок вічного життя.

Ставлення до смерті та безсмертя у буддизмі дещо відрізняється від християнського світосприйняття. Сам Будда відмовлявся відповідати на питання: чи безсмертною є людина, яка пізнала істину? По суті в буддизмі визнається лише один вид “дивовижного безсмертя” – нірвана, як втілення трансцендентного Над-буття, Абсолютного Начала, які не мають атрибутів, оскільки особистість розуміється як набір дхарм, що знаходяться у потоці вічного кола перевтілень. Виходом з цього є лише набуття нірвани, перерва кола вічного народження і помирання. Істинний сенс нірвани – згасання вічного трепету вогню життя – добре виражає сутність буддійського розуміння смерті та безсмертя. Як говорив Будда: “Один день життя людини, яка побачила безсмертний шлях, краще столітнього існування людини, яка не бачила вищого життя” [9, с. 203].

Спокійне та умиролюбне ставлення до життя, смерті та безсмертя, прагнення до просвітлення і звільнення від зла характерне і для інших східних релігій та культур. Потрібно подолати прив’язаність людини до своєї особистості, адже, за словами Будди, “природа особистості є безперервна смерть” [9, с. 206]. Один із поетів ХХ ст. Вітмен влучно виразив цю ідею: потрібно жити, “спокійно посміхаючись Смерті” [5, с. 102]. Позбавлення за життя від джерела страждань і влади власного Я – найкращий шлях до набуття безсмертя.

Проблема сенсу життя, яка пов’язана насамперед з обмеженістю людського існування, є емоційно навантаженою проблемою, вирішення якої найчастіше супроводжується внутрішнім конфліктом, який створює підвищений рівень тривожності, що природно переростає у страх смерті. Смысловое навантаження страху смерті відрізняється у різних світоглядних системах. Наприклад, в атеїстично-матеріалістичних повністю заперечується існування світу духовних сутностей і загробне життя, тому страх смерті пов’язаний з неможливістю для свідомості людини прийняти небуття, яке суперечить основному інстинкту життя, зі страхом не отримати бажане упродовж короткого періоду життя.

Звідси сенсом життя людини в матеріалістичних системах проголошується радість земного життя, гедонізм і споживання. Але це прагнення до радості і щастя шляхом отримання матеріальних благ і тілесних задоволень переважно призводить до суперечки з моральністю і потребами інших людей. Здійснення морального вибору на користь конкретного матеріального блага “тут і зараз” фактично зводить людину до тваринного рівня, якщо вона вирішує кожен моральний конфлікт, враховуючи власну користь, тобто коли виходить виключно із своїх егоїстичних інтересів, це затьмарює радість та задоволення людини. Однак кожна людина особисто для себе обирає “найоптимальніший” з усіх запропонованих людством варіантів.

Тому сучасна танатологія являє собою одну із “гарячих” точок природно-наукового та гуманітарного знання. Зацікавленість проблемою смерті, пошуками сенсу життя та здобуття людиною безсмертя зумовлена кількома причинами:

– це ситуація глобальної цивілізованої кризи, яка в принципі може призвести до знищення усього людства;

– значно змінилось ціннісне ставлення до життя і смерті людини у зв'язку із загальним станом духовного занепаду сучасного суспільства.

Загальний стан людства загалом і справді не надто вселяє оптимізм, адже більшість людей планети живе за межею бідності. Крім того, невиліковні хвороби та терористичні акти, насилля та невмотивовані вбивства, самогубства та багато інших жакликих явищ вже нікого не дивують, а сприймаються сьогодні як належне і перетворюються на симптоми глобальної патології людства ХХ–ХХІ ст. Усе це і призводить до знецінювання людського життя, як свого власного, так і усіх інших людей на землі.

Крім того, перенасичення сучасних філософських текстів, які намагаються розгадати таємницю смерті, вражає і нагадує асортимент цілодобового магазину чи списку кандидатів у депутати: вибір ніби і великий, але товар не найкращої якості і вибирати, по суті, немає з чого. Та й однозначної відповіді на питання “Що таке смерть?”, по суті, не існує. Адже це скоріше риторичне питання. У багатьох народів, коли йдеться про померлого, найчастіше говорять, що він “у кращому світі”. Чому ж тоді ми і далі боїмося смерті? Можливо тому, що смерть близьких і дорогих нам людей накладає на нас надто важкий тягар глибокого потрясіння і безсилля? Адже людину найбільше лякає невідомість, незбагненність та загадковість смерті. Людство ніби іде “в сліпу”, навіпомачки у невідомість.

Колиска хитається над могилою. Приглушуючи шепіт різноманітних забобонів, здоровий глузд говорить нам, що життя – це лише щілина слабкого світла між двома ідеально чорними вічностями. Різниця у їхній чорноті немає жодної, але в безодню переджиттєву ми оглядаємося з меншим жахом, ніж у ту, до якої наближаємося зі швидкістю 4500 ударів серця за годину. Ми зі страхом думаємо про наше небуття у майбутньому і з легкою усмішкою шкодуємо про наше небуття в минулому.

Висновки. Ставлення до смерті змінювалося протягом століть, що стало своєрідним індикатором людської цивілізації. Сучасна людина все частіше приходить до думки про необхідність зруйнувати “табу смерті”, яке тривалий період панувало в культурі, відмовитись від примітивного оптимізму, коли кожен робить вигляд, що смерть не має до нього жодного відношення. Знання про смерть і роздуми про неї необхідні для життя. Істина смерті, як і істина життя, часто огорнені туманом. Можливо, тільки перед самою смертю цей туман розвіється і ми збагнемо дещо дуже просте, що вразить нас своєю простотою. Сама смерть змушує нас збагнути не себе саму, вона змушує нас зрозуміти життя. Тому якщо і буває одкровення смерті, то її джерелом виступає саме життя. Отже, життя і смерть – це одвічні таємниці, до яких людина може тільки наближатися, адже як страшно і нецікаво було б жити людині у світі, останню таємницю якого їй вдалося б досягнути.

1. Асмус В. *Античная философия: учеб. пособ.* / В. Асмус. – М.: Высш. шк., 1976. – 543 с.
2. Арьес Ф. *Людина перед обличчям смерті* / Арьес Ф.; пер. с франц. С.В. Оболенської. – М.: Прогресс, 1992. – 528 с.
3. Бахтин М. *Автор и герой в эстетической деятельности* / М. Бахтин // Бахтин М. *Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук.* – СПб.: Азбука, 2000. – 448 с.
4. Бордуков О. *Смерть в экзистенциализме.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://institut.smyl.ru/article/bordukov.php>.
5. Вагин И. *Психология жизни и смерти* / И. Вагин. – СПб.: Питер, 2001. – 160 с. – (Серия “Сам себе психолог”).
6. Губин В.Д. *Смерть – единственная надежда быть человеком* / В.Д. Губин // *Ното philosophans: сб. к 60-летию профессора К.А. Сергеева. Серия “Мыслители”.* – Вып. 12. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 303–311.
7. Кьеркегор С. *Дневник обольстителя: роман* / С. Кьеркегор / пер. с дат. П. Ганзена. – СПб.: Азбука-классика, 2006. – 224 с.
8. Мень А. *Тайна жизни и смерти. Лекции, проповеди, беседы* / А. Мень. – М.: Фонд имени Александра Меня, 2003. – 70 с.
9. Мень А. *У врат молчания* / А. Мень. – М.: Фонд имени Александра Меня, 2009. – 320 с.
10. Монтень М. *Опыты: избр. произв.: в 3-х т.* – Т.1 / М. Монтень; пер. с франц. Г.Г. Кудрявцева. – Кн.1. – М.: Голос, 1992. – 384 с.
11. Никитаев В. *Герменевтика смерти* / В. Никитаев // *Философские науки.* – 2000. – №4. – С.202–220.
12. Ошо. *Смерть – величайший обман* / Ошо / пер. с англ. О. Вишмидта. – М.: ООО Изд-во “София”, 2007. – 160 с.

13. Хемингуэй Э. По ком звонит колокол / Э. Хемингуэй / пер. с англ. Н. Волжиновой, Е. Калашикова. – М.: Азбука-классика, 2006. – 576 с. 14. Янкелевич В. Смерть / В. Янкелевич / пер. с франц. П.В. Калитин. – М.: Литературный институт им. А.М. Горького, 1999. – 448 с.

УДК 165.322

Любомир Федорів

Національний університет “Львівська політехніка”

КЛАСИЧНІ ВИМІРИ ІДЕЇ ТРАНСЦЕНДЕНТНОГО

© Федорів Любомир, 2013

Досліджено проблему трансцендентного: вперше детально проаналізовані та чітко визначені особливості його класичного розуміння і виявлення. На основі проведеного аналізу робиться висновок про те, що у межах класичної європейської філософії сформувалися три основні моделі розуміння трансцендентного, які можна визначити як онтологічну, гносеологічну та онтогносеологічну.

Ключові слова: трансцендентне, трансцендентальне, іманентне, феноменальне, онтологічне, абсолютне.

Lubomyr Fedoriv. The Classic Dimensions of Idea of the Transcendent.

In this article the author examines the problem of the transcendent. The peculiarities of the classic interpretation of the transcendent and it's explanation was analyzed. Deep analysis allowed the author to make conclusions that there are three approaches to the transcendent in the classic European philosophy. it would be ontological, gnosiological, and ontognosiological.

Key words: transcendent, transcendental, immanent, phenomenal, ontological, absolute.

Актуальність дослідження ідеї трансцендентного у філософії полягає насамперед в методологічній площині. Розгляд питання про внутрішню сутність трансцендентного та особливості його розуміння дає змогу краще осмислити детермінації процесу розгортання філософської думки. Враховуючи важливість проблеми трансцендентного для філософського дискурсу, а також недостатність її дослідження та неоднозначність вирішення, можна говорити про теоретичну актуальність теми роботи. Проблема трансцендентного постає актуальною також з точки зору перспектив розроблення антропологічних досліджень. Однією із сутнісних ознак людини можна назвати відношення, перебування у ситуації відношення. Це відношення потрібно розглядати як спосіб буття людини: “той, хто знаходиться у відношенні, той бере участь в реальності, тобто у бутті...” [2, с. 40]. Найпритаманнішим людині, специфічно людським відношенням є відношення до абсолютного, до трансцендентного. Для сучасної філософської антропології важливою постає думка про те, що людське життя торкається Абсолюту через його діалогічний характер, оскільки людина, будучи унікальною, хоче доторкнутися до безумовного, безмежного, трансцендентного виміру.

Проблема відношення людини до трансцендентного найбільшої своєї актуальності набуває саме зараз. Сучасна багатовимірна культурна традиція поставила проблему трансцендентності, наполягаючи на тому, що “...людина за своєю природою є істота недосконала, досконалою вона може стати тільки у світі трансцендентних цінностей” [3, с. 10]. Чи може людина подолати свою недосконалість у трансцендентних вимірах, чи вона приречена? Саме так звучить одне із основних питань сучасних антропології та культурології.